

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 40 (2013)

Αφιέρωμα: Θεσμοί, δημόσιες πολιτικές και μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα

Δέσποινα Παπαδημητρίου, Τα χρόνια της κρίσης στον Μεσοπόλεμο: η ελληνική δημόσια συζήτηση, εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα 2012, 168 σελ.

Κώστας Ελευθερίου

doi: [10.12681/hpsa.14565](https://doi.org/10.12681/hpsa.14565)

Copyright © 2017, Κώστας Ελευθερίου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ελευθερίου Κ. (2017). Δέσποινα Παπαδημητρίου, Τα χρόνια της κρίσης στον Μεσοπόλεμο: η ελληνική δημόσια συζήτηση, εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα 2012, 168 σελ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 40, 183–185. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14565>

πεδο στο τοπικό και στο ατομικό με τη μελέτη της διαμόρφωσης πλεγμάτων σχέσεων εξουσίας που αποπνέουν συναίνεση και συνενοχή με το πολιτικό σύστημα αλλά και αντίσταση και αλλαγή. Πέρα από την κεντρική εξουσία, αξίζει να μελετηθούν τα μικρο-πλέγματα που συγκροτούνται μέσα από εκπαιδευτικούς, πολιτισμικούς, εκκλησιαστικούς, επικοινωνιακούς και οικονομικούς μηχανισμούς όπου εντοπίζονται και λειτουργούν «μικρο-εξουσίες» και «βίο-εξουσίες».

Ένα δεύτερο αλλά συναφές με τα παραπάνω ζήτημα αφορά τη σχέση της πολιτικής συμπεριφοράς με άλλα συγγενή πεδία της πολιτικής επιστήμης που έχουν τον ίδιο στόχο αλλά από διαφορετική σκοπιά και με διαφορετική έμφαση. Το θέμα συζητείται στο πρώτο μέρος του βιβλίου, όπου η συγγραφέας οροθετεί το περιεχόμενο του πεδίου, αποσαφηνίζει τις σχέσεις με όμορους χώρους και προσδιορίζει το περιεχόμενο της σύγχρονης πολιτικής συμπεριφοράς. Το θέμα αντιμετωπίζεται επιτυχώς από την Παντελίδου Μαλούτα.

Εδώ όμως νομίζω ότι προκύπτει ένα ευρύτερο ζήτημα που αξίζει να μας απασχολήσει και να αποτελέσει αντικείμενο για περαιτέρω έρευνα. Πρόκειται για την εξερεύνηση τρόπων σύνδεσης και συνδυασμού της πολιτικής συμπεριφοράς με θεωρητικά σχήματα που μελετούν διαφορετικές μορφές συλλογικής δράσης. Οι θεωρίες για τη συλλογική δράση, τα νέα κοινωνικά κινήματα, οι μελέτες για την κοινωνία πολιτών και η ιστορική συγκριτική ανάλυση συγκροτούν ένα ευρύ σώμα θεωρίας και εμπειρικής έρευνας που μπορεί και πρέπει να συνδυαστεί με τη μελέτη της πολιτικής συμπεριφοράς. Το βιβλίο θίγει όλα τα παραπάνω ζητήματα και έτσι θέτει προκλήσεις για νέες θεωρητικές συνθέσεις.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΥΡΙΝΤΖΗΣ

ΔΕΣΠΟΙΝΑ Ι. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, *Τα χρόνια της κρίσης στον Μεσοπόλεμο: η ελληνική δημόσια συζήτηση*, εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα 2012, 168 σελ.

Η αναδρομική θέαση των όρων βάσει των οποίων προσλαμβάνεται μία κρισιακή συνθήκη συνιστά πρόκληση για έναν ιστορικό επιστήμονα, ιδίως όταν εξετάζει το αντικείμενό του στο πλαίσιο ενός συγχρονικού κρισιακού περιβάλλοντος. Η δημόσια σφαίρα δομείται πάντοτε από δύο αλληλένδετους άξονες: τη φύση των κοινωνικοπολιτικών συγκρούσεων που επικρατούν

κάθε φορά σε έναν δεδομένο κοινωνικό σχηματισμό και τη μορφή των διαύλων μέσω των οποίων επικοινωνούνται αυτές στην κοινή γνώμη μιας οιασδήποτε περιόδου. Σε αυτό το πλαίσιο η διαμεσολάβηση μιας σύγκρουσης μπορεί είτε να κατευνάζει τις αγεφύρωτες αντιθέσεις είτε να οξύνει τις όποιες συγκρούσεις ανακλύπουν. Σε κάθε περίπτωση καθήκον του ερευνητή είναι να εντοπίζει τον πραγματικό αντίκτυπο μιας πολιτικής σύγκρουσης και να αξιολογεί την επίδραση ενός μέσου επικοινωνίας στην ανάπτυξή της.

Ο ελληνικός Μεσοπόλεμος είναι πράγματι ένα πεδίο έρευνας το οποίο καθορίζεται από μια βασική και κεντρική πολιτική σύγκρουση (βενιζελισμός-αντιβενιζελισμός), η οποία περιλαμβάνει δεκάδες μικρο-συγκρούσεις που σπονδυλώνουν τα δύο αντιπαρτιθέμενα στρατόπεδα. Η αναπληρώτρια καθηγήτρια του Παντείου Πανεπιστημίου, Δέσποινα Παπαδημητρίου, επιχειρεί με τη μελέτη της *Τα χρόνια της κρίσης στον μεσοπόλεμο: η ελληνική δημόσια συζήτηση* να αναδείξει κρίσιμες πλευρές του δημόσιου διαλόγου στη μεσοπολεμική Ελλάδα, οι οποίες σχετίζονται με τη νοσηματοδότηση της λύσημης «κρίσης» που βίωνε η ελληνική κοινωνία εκείνη την περίοδο. Η συγγραφέας έχοντας διανύσει μακρά ακαδημαϊκή πορεία στην ιστορική μελέτη του δημόσιου λόγου, ειδικά κατά την προπολεμική περίοδο, επισημαίνει κρίσιμες εκφάνσεις ενός επιθετικού και βίαιου δημόσιου λόγου σε ένα ιδιαίτερα συγκρουσιακό πλαίσιο. Την ίδια στιγμή ωστόσο διερευνά και τους όρους ανάπτυξης ενός «υπερκομματικού» λόγου περί οικονομικής πολιτικής ο οποίος, για τη συγγραφέα, παρότι παραμένει περιθωριακός και ατελής στη συνάφεια της οικονομικής κρίσης των αρχών της δεκαετίας του 1930, «προτοιμάζει» στην ουσία την κυρίαρχη οικονομική σκέψη της μεταπολεμικής περιόδου.

Η Παπαδημητρίου εντάσσει την ελληνική κρίση στον «ευρωπαϊκό εμφύλιο πόλεμο» της περιόδου. Σύμφωνα με την ανάλυσή της, μετά από το τέλος του Μεγάλου Πολέμου και ιδίως μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το 1929 οι νοσηματοδοτήσεις της εσωτερικής δυσπραγίας ανάγονται σε ή και συνδέονται με ποικίλες διεργασίες που λαμβάνουν χώρα εκτός Ελλάδας. Στην ιστορική στιγμή της μετά τον Μεγάλο Πόλεμο συνθήκης η ένταση, το εύρος και η εδραιωμένη σημειολογία της σύγκρουσης του Εθνικού Διχασμού τείνουν να ενσωματώνουν τα διεθνή διακυβεύματα σε μια εγχώρια πολιτική σφαίρα, που χαρακτηρίζεται από τη μόνιμη επιδίωξη για πλήρη εξόντωση του πολιτικού «Άλλου». Σε αυτό το πλαίσιο οποιαδήποτε αντιπαράθεση ανακλύπει επί κάποιου δεδομένου θέματος, εργαλειοποιείται στις περισσότερες των περιπτώσεων στο όνομα της γενικής σύγκρουσης, εμπεδώ-

νονται βίαιες μορφές διευθέτησης των πολιτικών διαφορών και η εξόντωση του αντιπάλου αναδεικνύεται σε επίδικο ενός εν τέλει οντολογικού (ανα)προσδιορισμού κάθε παράταξης. Κατά συνέπεια και ο ίδιος ο ενοποιητικός χαρακτήρας της εθνικής αφήγησης υπονομεύεται στον βαθμό που βενιζελικοί και αντιβενιζελικοί διεκδικούν την εκπροσώπηση του δικού τους «έθνους».

Η οικονομική κρίση της περιόδου 1931-32 δημιουργεί τους όρους για να αναδυθεί μια εναλλακτική αφήγηση, διαπαράταξιακής προέλευσης, η οποία θα δίνει έμφαση στην ιδιαιτερότητα της ελληνικής περίπτωσης και στην προβληματική διαχείριση της οικονομίας από την πολιτική τάξη. Υπ' αυτήν την έννοια καταγγέλλεται ο στρεβλωτικός ρόλος του κράτους στην προώθηση της αναπτυξιακής διαδικασίας, σπληνιεύεται ο υπερβολικός δανεισμός που σύμφωνα με τους φορείς του συγκεκριμένου λόγου καλύπτει ιδιοτελείς επιδιώξεις, προωθείται μια αντίληψη περί «πθικής οικονομίας» και χροστής άσκησης οικονομικής εξουσίας και διεκτραγωδείται ο κίνδυνος μιας επερχόμενης χρεοκοπίας, η οποία ωστόσο είναι το αναπόφευκτο αποτέλεσμα της μέχρι πρότινος σοβούσας κοινωνικής και πολιτικής κρίσης. Σταδιακά και όσο η οικονομική κατάσταση της χώρας δυσχεραίνεται, επικρατεί ένας καταγγελτικός λόγος περί οικονομίας, ο οποίος ακολουθεί τη σταδιακή απονομιμοποίηση των δημοκρατικών θεσμών.

Η Παπαδημητρίου επισημαίνει την «πνευματική αναρχία» του μεσοπολεμικού δημόσιου λόγου και την αδυναμία της ελληνικής αστικής τάξης να διαμορφώσει μια ενιαία εθνική αφήγηση για την υπέρβαση της κρίσης. Κατ' αυτόν τον τρόπο και η διολίσθηση στον αυταρχισμό είναι η απόληξη μιας μακράς πορείας εργαλειοποίησης του πολιτειακού ζητήματος και της αδυναμίας εν τέλει να συγκροτηθεί μια συνεκτική και κοινά αποδεκτή δημοκρατική κουλτούρα. Το βιβλίο της Δέσποινας Παπαδημητρίου εντοπίζει τις βασικές έννοιες που δομούν τη δημόσια συζήτηση, ωστόσο η έκτασή του φαίνεται ότι δεν εξαντλεί τις ποικίλες εκφράσεις του εν λόγω φαινομένου, δεδομένης και της επικαιρότητας πολλών από τα ζητήματα που θίγονται στη συγκυρία της σημερινής κρίσης. Σε κάθε περίπτωση πάντως συνιστά μια έντιμη προσπάθεια καταγραφής των τάσεων που αναπαράχθηκαν κατά την εξεταζόμενη περίοδο από μια ειδική στο πεδίο.